

NOTA SOBRE EL TRACTAT DE CAVALLERIA DEL REI PERE III

En la nostra edició de *Tractats de Cavalleria*¹ figura el tractat de Pere III. Aquest opuscle havia estat publicat anteriorment per Pròsper de Bofarull amb el títol impropri d'*Obra de mossèn sent Jordi e de Cavalleria*, i recentment fou estudiada per Siegfried Bosch, en la seva monografia *Les Partides i els textos catalans didàctics sobre cavalleria*.² Com fem remarcar en el pròleg de la nostra edició (pàg. 28), ni Pròsper de Bofarull ni cap dels erudits que després d'ell han parlat d'aquest tractat, llevat de Milà i Fontanals, no s'adonaren del seu veritable caràcter. Qui en realitat l'ha posat de relleu ha estat l'esmentat Siegfried Bosch, en qui recau el mèrit d'haver fet veure que, llevat del pròleg i de comptats detalls, tota l'obra del rei Pere no és gairebé altra cosa que la traducció d'un nombre de lleis de la Partida segona d'Alfons *el Savi*, especialment del seu títol 21.

En la nostra edició hem especificat aquests fets en les notes a peu de plana, i en les Addicions (pàgs. 211 ss.) hem fet remarcar, a més, la relació que hi ha entre el *Tractat de Cavalleria* del rei Pere i la traducció catalana de la Segona Partida. Com sigui que aquestes remarques haurien hagut d'anar al pròleg de l'obra, la present nota té per objecte subsanar aquesta omisió.

De la Segona Partida, en català, es conserva un manuscrit complet a la Biblioteca de Catalunya (ms. 942) i un altre de fragmentari a la Biblioteca de l'Escorial (ms. Y-III-4),³ dels segles XIV i XV, respectivament. El darrer conté vint-i-cinc lleis del títol 21, que es troben al nostre tractat.

La comparació del *Tractat* del rei Pere amb el text català de la Segona Partida demostra que el comte-rei, per a la seva obra, se serví d'aquest

1. ENC, LVII (Barcelona 1947).

2. EUC, XXII (1936), 544-580.

3. Veg. R. D'ABADAL I VINYALS, *Les Partides a Catalunya*, EUC, VI (1912), 27-29; JULIÁN ZARCO CUEVAS, *Catálogo de los manuscritos catalanes...* (Madrid 1932), 83.

darrer text, fet per ordre seva — segons sembla per Mateu Adrià, que intervingué en la compilació de les *Ordinacions* de la Casa Reial, en 1344 —. En l'anotació del *Tractat de Cavalleria* assenyalarem alguna ampliació o abreujament d'aquest, especialment en les lleis 1, 2 i 16. Aquestes alteracions no es troben en la traducció de la Segona Partida, la qual s'ajusta a l'original castellà. En els breus passatges de la traducció de la Segona Partida que hem extractat en la nostra edició suara esmentada, hom pot comprovar, també, la major subjecció d'aquella al seu original. Això pot comprovar-se en els extrets que reproduïm a continuació de la llei III del *Tractat* del rei Pere, costat per costat dels extrets corresponents de la llei 5 del títol II de la Segona Partida en les versions castellana i catalana.

TEXT CASTELLÀ, II, v, 19.

E pordende deue saber caualgar bien apuestamente...

E aquellas que son para guarda, ha las de traer e de usar para poderlas mejor sufrir, quando fuere menester, de manera que por agrauamiento dellas non caya en peligro nin en verguença. E de las que son para lidiar, assi como la lança e el espada e porra, e las otras con que los omes lidian a manteniendo, ha de ser muy mañoso para ferir con ellas.

E todas estas armas que dicho auemos, tambien de las que ha de vestir como de las otras, ha menester que las tenga tales, que él se apodere dellas e non ellas dél. E aun antiguamente mostrauan a dos reyes tirar de arco, e de ballesta, e de subir ayna en cauallo, e saber nadar, e de todas las otras cosas que tocassen a ligereza e a valentia. E esto fazian por dos razones: la una porque ellos se sopiessen bien ayudar dellas quando les fuesse menester; la otra porque los omes tomassen ende

BIB. CAT., ms. 492, f. 15^a.

E per ço deu saber caualgar bé e gallardament...

E aquelles que són per a guardar à-les a dur e usar per a poder-les millor sofrir quan li serà mester, en manera que per agreujament d'elles no caja en perill ni en vergonya. E d'aquelles que són per a combatre, axí com la lança e espada e porra e les altres ab què ls òmens lidien amontament e de ésser molt mans per a saber-ne ben ferir.

E de totes aquestes armes que dit avem, tan bé d'aquelles que an a vestir com de les altres, à mester que les tenga tals que ell se'n apoder e no elles d'ell. E encara antiguament mostraven als reys tirar de arc e de ballesta e pujar ayna en cavall, e saber nadar, e totes les altres coses que tornassen a leugeria e a valentia, e açò fàyen per dos raons: la una perquè ells se'n sabessen bé ajudar quan fos obs; e l'altra per què ls òmens ne prenguessen bon exemple per a voler-o fer e usar. On lo rey que axí com dit avem

TRACTAT DE PERE III, p. 104.

E per ço deu saber cavalgar bé e bell...

E aquelles que són per a la guarda de son cors, deu-les portar e usar per tal que les pugà mils sofrir quan serà mester, en manera que per agreujament d'aquelles no caja en perill ni en vergonya; e d'aquelles que són per a batalla campal, axí com és lança e espasa e maça e altres maneres ab què los hòmens se combaten a mantinent, és mester que sia molt ginyós per a ferir ab aquelles...

E totes aquestes armes que dites havem, axí d'aquelles que s'an a vestir com de les altres, és mester que les tenga tals a les quals ell sia poderós e elles no sien a ell sobrerres. E, més encara, que antigament mostraven als reys de trer d'arch e de ballesta, e de montar tost en cavall, e totes altres coses que tornassen a leugeria e valentia. E açò fàhien per dues rahons: la una, per tal que ells se sabessen bé ajudar de les damunt dites coses, com mester fos; e

buen enxemplo para querlo fazer e usar. Onde si el rey, asi como dicho aue-mos, non usase de las armas, sin el daño que ende le vernia porque sus gentes desusarian dellas por razón dél, podría él mismo venir a tal peligro por que perderia el cuerpo e caeria en grand verguença.

no'u feés, e usàs de les armes com no devia, sens lo dan que li'n vendria perquè ses gentes se'n desusarien per raon d'ell, porien per allò caure en tal perill que perdria els cors e caurien en gran vergonya.

L'altra per tal que's altres hòmens prenguessen d'ells bon eximpli, per voler-les fer e usar. Cur si lo rey, axí com dit havem, no usava de les armes, ultra lo dan que li'n vindria per ço com les sues gentes se desvearien de les armes per rahó d'ell, poria ell venir a tal perill per què perdria lo cors e cauria en gran vergonya.

D'aquesta comparació es desprèn que el rei Pere en redactar, o fer redactar, el *Tractat de Cavalleria*, revisà el text de la traducció de la Segona Partida que anys abans havia manat fer. En aquesta revisió la prosa ha esdevingut més llisquent i s'han llimat dureses. Aquest resultat ha estat assolit en bona part per la substitució de mots i de girs de l'original castellà per altres que en català estaven més bé o tenien més tradició literària. En els extrets que hem reproduït hom pot observar la substitució de *porra per maça*, *lidien per combaten*, *tan bé per axí*, *pujar ayna per muntar tost*, *on per car*, *sens lo dan per ultra lo dan*, *perquè per per ço com*, *desusarien per desvearien*, etc. Si encara tenim en compte que el preàmbul és un exemple primerenc de prosa periòdica, sense inversions impròpies del català, com esdevé sovint en les traduccions del llatí, i intentant tancar en el període una sèrie de proposicions que lògicament s'enllacen o se subordinen — amb abús, però, de la interpolació d'oracions, que de vegades arriba a fer impossible la continuïtat de la lectura —, es comprendrà que el *Tractat de Cavalleria* del rei Pere no està mancat d'un cert interès per a l'estudi de la prosa literària catalana, que en el seu temps es trobà en un moment interessant de la seva evolució.⁴

PERE BOHIGAS

Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.

4. Veg. sobre aquest punt, J. RUBIÓ, *Sobre els orígens de l'humanisme a Catalunya*, BSS, XXIV (1947), 95.